

נושא השבוע: דיני שנים מקרא ואחד תרגום

המקור בפרשה: ואלה שמות (א א) ובבעה"ט

חסביב לשולחן

עורך - הרב שלמה רוזנשטיין

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא מהפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמוסר

גנוזות

הרב מאיר שולביץ

עקרי הענין

[א] מקור העניין.

כתב הפרי מגדים במשבצות זהב (ריש סימן רפה), רמז לדבר: ואלה שמות ר"ת: וחייב אדם לקרוא הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום. וכן כתב מרן החיד"א בספר חומת אנך (ריש פרשת שמות) בשם רבינו אפרים. וכן בבעל הטורים כאן, ואלה שמות בני ישראל. ר"ת ואדם אשר לומד הסדר שנים מקרא ואחד תרגום בקול נעים ישיר יחיה שנים רבות ארוכים לעולם. וצ"ע מה שייך רמז זה לכאן לפרשה זו, שענינה תחילת שעבוד מצרים. ויעויין בהחיד"א הנ"ל בספרו חומת אנך כתב בשם רבינו אפרים בפ"י כ"י דנודע דגלות מצרים היה לברר ניצוצות הקדושה וכו' וסוד קריאת הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום הוא לברר מנוגה דחציה בחול וחציה בקדש, וע"י קריאת הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום אנו מכניסים מחציה שבחול אל הקדש כי תרגום ג' תרדמה סוד נגה, ולחברה עם המקרא כל פסוק ופסוק שיהא נכלל בהקדושה וכו', וא"כ יכון מאד כאן בשעבוד מצרים שהוצרכו לכל תוקף השעבוד לברר נצוצי הקדושה, ומעין דומא חיובא רמיא על כל אדם מישראל לקרוא הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום לברר ולבלול בקדושה וכו'. ובספר לב אריה ביאר את הרמז שמ"ת ר"ת שנים מקרא ואחד תרגום ר"ל הואיל שהביא יעקב לשון תרגום בתורה לכך הבאים מצרימה שזה הוא גרם בניזקין שבאו למצרים. ובספר מגדלות מרקחים ביאר דלשון תרגום יש לו אחיזה בקדושה נמשך משבירת הלוחות, ושבירת הלוחות איתא במדרש שהיה טענת משה רבינו ששעבודם במצרים שהיו עובדים לטלאים גרמה להם זאת, נמצא ששבירת הלוחות נמשך משעבוד מצרים, והיינו דמרמז דלקרות התרגום הוא נמשך מהא דבאים מצרימה.

[ב] טעם המצוה.

שתקנו לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום, ומדוע לא תקנו פעם אחת מקרא ופעם אחת תרגום, ומה העניין בפעמיים מקרא, כתב בשיירי כנסת הגדולה (אות א) כתב שנים מקרא כנגד הקוראים, הקורא והש"ץ, ואחד תרגום כנגד המתרגם. והביא שכתב במטה משה (סי' תסד) שמעתי הטעם, כנגד התורה שניתנה ג"פ בסיני ובאוהל מועד ומשנה תורה, והקשה דלפי"ז אמאי אין קורין ג' פעמים מקרא אלא שמ"ת, וכתב דטעמו אעיקרא דמילתא למה תיקנו ג' פעמים, אבל התרגום טעמו שנאמרה שלישיית באר היטב, ולכן קורין תרגום כנגד באר היטב. ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סי' צח) כתב שעיקר התקנה היא לקרוא ג' פעמים ושוב פעם רביעית בקריאת התורה, נמצא קורא בתורה ד' פעמים שבזה שגור אצלו, וכמ"ש חז"ל בעירובין (נד ע"ב), רק הקילו חז"ל שפעם שלישיית יועיל נמי אמירת התרגום שיחשב כמקרא.

[ג] שכר המצוה.

בגמ' ברכות דף ח ע"ב שכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו. צ"ע מה המיוחד במצוות שנים מקרא שהשכר שלה שיאריכו ימיו ושנותיו. ובחידושי רא"מ הורביץ ביאר שכוונת רבי אמי לומר שצריך להקדים ולקרוא שנים מקרא ואחד תרגום קודם קריאת התורה בבית הכנסת, כדי שיהיה רגיל בסדר הפרשה ואם יעלוהו לתורה יוכל לעלות ולקרוא את הפרשה. ולפי שאמרו בגמרא ששלשה דברים מקצרים ימיו של אדם ואחד מהם הוא הנקרא לתורה ואינו עולה, ואם לא יעבור על הפרשה קודם הקריאה בבית הכנסת לא יעלה, ויגרום לעצמו קיצור ימים, לכך אמר רבי אמי שלהיפך מי שיעבור על הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום, יכול לעלות לתורה ויאריכו ימיו ושנותיו. ובערוגת הבושם (פ' צו) פירש שקאי על ת"ח שהוא מבין ובקי

רבי יוסף משה שפירא המגיד מזאלאזיץ

[תרל"ה] מכתב ידו

לבן ביקש לעקור התורה - בארמית

אמרו חכמינו, שלבן ביקש לעקור את הכל, וכבר נתקשו היכן מצינו שלבן ביקש לעקור את הכל, היינו כל התורה.

אמנם נראה, שעל ידי שלבן אמר יגר סהדותא', והכניס בכך לשון ארמית בתורה הק', גרם בזה פגם, והיינו משום שלבן רצה להכניס בתורה ב' תיבות בלשון ארמית שאין מלאכי השרת מבינים לשון זה, שהרי אמרו חז"ל [שבת פח, א] בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, ירדו ששים רבוא מלאכי השרת לכל אחד ואחד מישראל, וקשרו לו שני כתרים, אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע, וששים רבוא נשמות ישראל המה כנגד ס' רבוא אותיות התורה.

והנה - ישראל"ל הוא נוטריקון י"ש ש"שים ר'בוא א'ותיות ל'תורה כידוע, אך אי תיבות יגר סהדותא' נכתבו בלשון ארמית שאין מלאכי השרת מבינים בו, שוב לא יוכלו אותם נשמות שכנגד תיבות אלו לקבל כתרים מהמלאכים שאינם מבינים לשון ארמית.

וזהו לבן שביקש לעקור את הכל, רומז לתורה ע"ד הפוך בה והפוך בה דכול"ה בה, שע"י שדיבר בלשון ארמית גרם פגם בקבלת התורה לאלו התיבות.

הדין הכפול שהגיע בלימוד השנים מקרא

שח ר' יונה - אחד מתלמידי רבי שלמה זלמן מוילנא תלמיד הגר"א, פעם אחת למדתי בהיכל בית המדרש הגדול בישיבה בליל שבת קודש לאחר הסעודה, היה זה בר"ח חשוון, ואוירת הלימוד בפתחו של זמן בישיבה הותירו רושם בעיני כל הסובבים.

פתאום נכנס רבי שלמה זלמן והחל לחפש חומש לקרוא בו שנים מקרא ואחד תרגום, אחד הלומדים הושיט לו חומש מאשר מצא, שאל אותו רבי זלמן: הגידה נא לי, האם החומש שלך הוא! ויען הלה! לא אדוני, כי אם מצאתיו במקום פלוני.

ויאמר לו ר' זלמן: כמה נכונים המה דברי הנביא - "שימו לבבכם על דרכיכם" [חגי א']. כמעט קט עברתי ברגע זה על שלש עבירות מדברי סופרים. השתומם ר' יונה, פנה לר' זלמן ואמר! לא אכחד מאדוני, כי שלש העבירות שאמרת, נסתרו דרכם ממני. דברי תשובתו של ר' זלמן הפליאו עוד יותר את ר' יונה, וכך השיבו ר' זלמן! דברים אלו נובעים מהמסכת והענין ששמעתין כעת ללמוד בו בפרק "אלו מציאות".

אבל קודם אקדים את דברי הטור בהלכות שבת, אין קורין ביחד, שאם בא אחד להטות יזכורנו חברו. ובתנאי שקורין השנים בענין אחד, שאז אחד משגיח על חברו, אבל אם קורים בשני ענינים לא, ועתה כשרציתי ללמוד שנים מקרא ואחד תרגום, התכוונתי מחמת דין זה ללמוד את הפרשה לאור הנר עם אדם נוסף. והנה בטור חושן משפט נפסק מצא ספרים קורא בהם אחת לשלשים יום כדי שלא יתעפשו... ולא יקרא פרשה וישנה, ולא יקרא פרשה ויתרגם - ולא יהיו שנים קורין ביחד בענין אחד, שזה מושך לכאן וזה מושך לכאן, אבל בשני ענינים קורין.

מעתה - סיכם ר' זלמן - אני שמצד דין שבת נצרך אני ללמוד דוקא עם אדם נוסף בענין אחד, אסור לי הדבר מצד הלכות נזיקין. ולפי זה בלימוד שנים מקרא ואחד תרגום שהתכוונתי ללמוד, אם היה הספר נלקח שלא מדעת הבעלים הייתי עובר על לא יקרא פרשה וישנה, ועל לא יקרא פרשה ויתרגם ועל לא יהיו שנים קורים יחד בענין אחד. ור' יונה משתאה ויאמר! ראשי ראשי! רק אתמול התחלנו ללמוד בישיבה סוגיא זו בפרק "אלו מציאות" ועתה כשבאה הלכה לידי מעשה, שכחתי אותה.

הנה מרן הגרשז"א בספרו הליכות שלמה (פי"ב סעי' לז) והגר"ש וואזנר בשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' מו ובשו"ת קנין תורה ח"ז סי' יט והגר"מ שטרנבוך בתשובות והנהגות ח"א סי' רסא שיש מצות חינוך לקריאת שמו"ת, אולם הגר"י פישר הובא בספר מורה הנער עמ' רג שאין חיוב לחנכם ומ"מ טוב לחנכם כדי שיורגל בדבר וכ"ד הגר"ש"א.

[ו] ירא שמים יקרא תרגום וגם פירוש רש"י.

לפי הקבלה יש לקרא דוקא את התרגום, אבל לפי הפשט יכול ללמוד כל מפרש אחר כגון רש"י, ספורנו, אב"ע וכדו. וכתוב בשו"ע (או"ח סי' רפ"ה סעי' ב) "אם למד הפרשה בפירוש רש"י חשוב כמו תרגום, וירא שמים יקרא תרגום וגם פירוש רש"י". וכתב המשנ"ב (שם ס"ק ה') - "חשוב כמו תרגום - וע"כ יוצא במה שקורא שני פעמים מקרא ואחד פירוש רש"י ואותן פסוקים שאין עליהם פירוש רש"י יקרא אותן ג"פ. מי שאינו בר הכי שיבין את פירוש רש"י ראוי לקרות בפירוש התורה שיש בלשון אשכנז בזמנינו כגון ספר צאינה וראינה וכיוצא בו המבארים את הפרשה ע"פ פירוש רש"י ושאר חכמינו ז"ל הבנויים על יסוד התלמוד." **ומה טוב אם יעשה לעצמו סדר בלימודו, ובכל שנה ילמד מפרש אחר על התורה. שנה אחת ילמד את רש"י, שנה שניה רמב"ן, שנה שלאחריה אבן עזרא וכן הלאה, עד שיקנה לו בקיאות בכל מפרשי התורה.**

[ז] יקרא שמו"ת בנחת ובהבנה. כתב בכף החיים (שם ס"ק ד) "וכתב בספר מגיד מישרים למרן הקדוש ז"ל בישיבה סי' ס"ו, שאמר לו המגיד למרן הקדוש ז"ל, וז"ל: 'והטוב בעיניך שאתה קורא הפסוקים שניים מקרא ואחד תרגום ברהיטא כחותה על הגחלים לפרוק עול מעליך, והלא יש לך לזכור מאמר רשב"א אל תעש תפילתך קבע וכו' אבל צריך לקרות הפרשה בנחת ולהרגיש בדקדוקיה ולתרץ אותם, ומה שלא תוכל לתרץ עיין במפרשים", עכ"ל.

במקראות, והוי לימוד זה כעין ביטול זמן בעבורו כי הרי זה גורע מכוחו, לזה הבטיחו חז"ל שהמשלים שנים מקרא ואחד תרגום יאריכו את ימיו ושנותיו ונמצא שיהיה בכוחו להשלים את אשר חיסר מחמת לימוד זה. ובספר דברי חבר בן חיים (ח"ה פ"ב דחולין) פירש דהת"ח רוצה להתעמק בתורה, מ"מ הוא משלים פרשיותיו עם הציבור שאינם מבינים אלא פשוטן של מקרא, וארז"ל דתמורת זה מאריכין לו ימיו ושנותיו, ומה שלא יבין היום יבין לשנה הבאה.

[ד] זמן המצוה.

יש לברר מה הוא הזמן שהכי מהודר ולכתחילה שיאמר בו שנים מקרא ואחד תרגום. הנה התוס' בברכות (ח ע"ב ד"ה ישלים) שמצוה מן המובחר קודם אכילה. וכתב בשו"ע הרב וכ"ה בא"א דהכוונה לסעודת שחרית. ובמ"ב (סי' רפה סק"ט) כתב דלכתחילה יש לגמור שמו"ת קודם הליכתו לבית הכנסת בבוקר. ומהחזו"א הובא בארחות רבינו (ח"ג עמ' רלד) שלכתחילה אפשר להשלים שמו"ת עד סעודה שלישית של שבת. והבית יוסף כתב לדייק שלא ציווה רבי את בניו אלא שלא יאחרו מלקרותה עד אחר אכילה, אבל אם הקדימו וקראו קודם אכילה גם זה בכלל מצוה מן המובחר. והמג"א (סק"ה) הביא בשם הש"ה שכתב שיקרא את הפרשה דווקא ביום שישי אחר חצות. וכן כתב בשם (האר"י) ספר הכוונות שלכתחילה ישלים את הפרשה בערב שבת ורק אם היה אנוס ישלימנה בשבת. ובמגיד מישרים משמע שיתחיל בערב שבת וישלים בשבת. והמשנה ברורה נקט שלכתחילה ראוי לנהוג כדעת רבינו יונה והריטב"א והרי"א? להתחיל לקרוא את הפרשה בתחילת השבוע ויסיימה קודם קריאת התורה בבית הכנסת.

[ה] חינוך בשמו"ת.

יש לעיין האם יש חינוך למצוה זו, ומאיזה גיל צריך לחנך למצוה זו.

דיני שנים מקרא ואחד תרגום

הגמ' בברכות מביאה: 'אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי אמי לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור שנים מקרא ואחד תרגום' שכל המשלים פרשיותיו עם הציבור מאריכין לו ימיו ושנותיו.

על מצוות קריאת התורה בשבת כותב המשנה ברורה: 'זהיא מצוה מדברי סופרים והיא תקנה קדומה ממש רבנו עליו השלום'. וכך כותב הרמב"ם: 'משה רבנו תקן להם לישראל שיהו קורין בתורה ברבים בשבת ובשני ובחמישי בשחרית כדי שלא ישהו שלשה ימים בלא שמיעת תורה'.

מלשון הרמב"ם משמע שתקנת משה רבנו הייתה לקרוא בתורה 'ברבים' בצבור. ידועה הקירתו של רבנו הגר"ה הלוי מבריסק האם קריאת התורה היא חיוב על כל יחיד ויחיד כמו קריאת שמע ושאר מצוות ורק יש תנאי שהקריאה בתורה תהיה בעשרה. או שהחיוב חל רק על רבים, רק כשיש עשרה מישראל הם מותחייבים בקריאת התורה.

יש כמה וכמה נפקא מינות בחקירה זו, ליחיד המתפלל בביתו מאיזו סיבה האם עליו להצטרף למניין כדי לשמוע קריאת התורה. האם יש חיוב להביא ספר תורה לאסיר יחיד הנמצא בבית האסורים ועוד.

בשו"ע כתב: 'אף על פי שאדם שומע כל התורה כולה כל שבת בצבור חייב לקרות לעצמו בכל שבוע פרשת אותו השבוע שנים מקרא ואחד תרגום'.

הדין הזה של שמו"ת ברור שהוא חיוב על היחיד. כמו שכותב השו"ע: 'אף על פי שאדם שומע כל התורה כולה כל שבת בצבור חייב לקרות לעצמו בכל שבוע פרשת אותו השבוע'.

מתן שכרה של מצוות קריאת שמו"ת ניתן בצידה כמו שמביאה הגמ': 'וכל המשלים פרשיותיו עם הציבור מאריכין לו ימיו ושנותיו'. וכתב באליהו רבה בשם ספר חסידים 'שלא יכוון בקריאת שמו"ת כדי לקבל שכר של אריכות ימים אלא יקרא משום שהחיובו החכמים ושכרו יבוא ממילא'.

במעם תקנת קריאת שמו"ת כותב הערוך השולחן: 'ולא נודע לנו מעמו של דבר וכוודאי בשעה שתיקן משה רבנו לקרות בתורה תקן גם כן תקנה זו שכל אחד יקרא שנים מקרא ואחד תרגום'.

וכותב שם: 'זנראה דהחיוב בתורה השמיעה והלימוד' במצוות תלמוד תורה יש חלק של 'לשמוע' וחלק של 'ללמוד'. 'כמו שאומרים בברכת אהבה לשמוע ללמוד'. לכן לא די בשמיעת קריאת התורה בצבור אלא צריך גם ללמוד בעצמו.

ב'הקדמת הרב המחבר ספר החינוך' אהרי שמבאר יסוד האמונה במסירת האבות לבנים את מה שארע במעמד הר סיני 'כשרצה האלוקים לתת תורה לעמו ישראל נתנה להם לעיני שש מאות אלף אנשים גדולים מלבד מן אנשים ורבים להיות כולם עדים נאמנים על הדברים'.

כותב: 'זאת מן המצוות והיא עיקר יסוד שכולן נשענות עליו היא מצוות לימוד התורה, כי בלימוד ידע האדם את המצוות ויקיים אותן ועל כן קבעו לנו החכמים ז"ל לקרות חלק אחד מספר התורה במקום קבוע העם שהוא בית הכנסת לעורר לב האדם על דברי התורה והמצוות בכל שבוע ושבוע עד שיגמרו כל הספר'.

יעוד חייבוננו חכמים ז"ל לקרותו כל אחד מישראל בביתו בכל שבוע ושבוע כמו שקורין אותו במקום הקיבוץ וזהו אמרם ז"ל לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור כדי שישכיל בדברים יותר בקרותו אותם בביתו

ומוסיף 'החינוך' שם בהקדמתו 'לכן ראיתי טוב' לכתוב המצוות על דרך הסדרים וכסדר שנכתבו בתורה זו אחר זו לעורר לב הנער בניו והילדים חבריו בכל שבוע ושבוע אחר שילמדו אותו הסדר בחשבון המצוות ולהרגיל אותם בהם ולהתפיים מחשבתם במחשבת טהרה וחשבון של עיקר'.

אולי זו הכוונה: 'וכל המשלים' פרשיותיו עם הציבור מאריכין לו ימיו ושנותיו'. קריאת התורה בבית הכנסת צריכה 'השלמה' בקריאת שנים

ציון רש"י ותרגום

אמר לי מו"ר מרן הגר"ח"פ שיינברג זצוק"ל, אם אדם רואה שפרש"י קצר וקורא את כל פרש"י וא"כ ממשיך עם תרגום, כי פרש"י נעשה ארוך, אריך למעבד הכי כדי שלא יפסיד מצות עמו"ת.

משמע מדבריו, שבמצות קריאת עמו"ת אפשר לצרף את כל הקולות האפשריות במצוה יקרה זו כדי לא לאבדה.

הלי להבין

ו"ר הנ"ל היה קורא את התרגום ומנסה להבין ע"י המקרא, ויש להתבונן אם יש תועלת בקריאת עמו"ת כאשר לא מבין מאומה, או שמא מקיים את התקנה וסגי בזה.

ספק דרבנן

ל"ד גבי אדם שהפסיד קריאת עמו"ת בפרשה אחת או יותר ועבר זמן, אם יוכל לדון כגון דא ספק דרבנן לקולא, ולא יתחייב להשלים חסרונו עד שמחת תורה, משום שיש הסוברים שאחרי יום שלישי הפסיד את הקריאה, אמנם יש אומרים שיוכל להשלים עד שמחת תורה, א"כ הוי ספק דרבנן ולא יצטרך להשלים, או שמא לא אמרינן ספק דרבנן לקולא בדבר שיש לו מתירין, שהרי יכול לקרוא.

עקודים נקודים

מפורסם כי מו"ר הגר"ח"פ שיינברג זצ"ל היה קורא שניים מקרא ואחד תרגום, מתוך עמל ויגיעה להבין את המקרא ולהבין את התרגום לאשורו. והיה מעיין בדברים, ברש"י בתרגום ובמקרא ולומד כדרכו בהתבוננות.

והנה, מנהל תלמוד תורה חיבר חוברת המסבירה בצורות את הנאמר בתורה, עקודים נקודים וברודים, על פי פירוש רש"י ואולי עוד ראשונים, והניח את כתביו למכירה בפתח בית המדרש.

בהקרו על אותו יום נכנסו הבחורים והאברכים כדרכם להיכלל בית המדרש, עמו עיניהם לרגע קט בחוברת, ומיד המשיכו לדרכם, שמא אין זה נכבד שאברך ימשש בחוברת ציורים על פרשת השבוע. אבל כשהגיע מו"ר זצ"ל לבית המדרש אחר עסיים את שיעור ההלכה, ראה מרן את החוברת, פתחה בהשתאות ומיד פתח רש"י לראות אם הדברים כנים ושוב הסתכל בחוברת ובדק ברש"י. אחר דקות סיים את עיונו.

כל מי שראה זאת נדהם לראות, גדול ישראל, גאון עולם באהבתו הגדולה לכל דבר תורה באשר הוא, נמשך בעבודות אהבה לכל פירוש וביאור גדול או קטן, כי כל זה תורה הוא, החומש, ורש"י והש"ס, כולם חיים למוצאיהם. ולכן טעם מנופת צוף טעמה על תורה בכל צורה ותמיד הדברים היו לו סם חיים כך עחוברת זו כמו כל דבר תורה הייתה לו למשיב נפש ולכן קם לרוות צמאונו גם ממנה.

מקרא ואחד תרגום בבית עם בניך ובני ביתך. וכמו שכתב בערוך השולחן לקיים 'לשמוע' ו'ללמוד' אהרי שקימת בבית הכנסת 'לשמוע' קריאת התורה עכשיו חובה עליך 'ללמוד וללמד' להעביר מה ששמעת לבניך ובנותיך.

ניתן אל לבנו ללמוד פרשת השבוע שמו"ת להתבונן ולהתבונן לתפקידנו להעביר את קריאת התורה ששמענו ולמדנו אל בני ביתנו. הלימוד המשותף עם בני הבית הכנים והכנות 'ירגיל אותם' זיתפים מהשבתם במחשבת טהרה' ונזכה לאריכות ימים לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות.

מקור הדין

מובא בגמ' ברכות ח' ע"ב "אמר רב הונא לעולם ישלם אדם פרשיותיו עם הציבור שנים מקרא ואחד תרגום ואפילו עטרות ודיבון שכל המשלים פרשיותיו עם הציבור מאריכין לו ימיו ושנותיו", דורשי רשומות מצאו לכך בר"ת של הפסוק "ואלה שמות בני ישראל", וכך כתב הלבוש בסימן רפ"ה "וחייב אדם לקרות הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום, וזה חייבין כל בני ישראל". וכן מובא בבעל הטורים (מהדורת ריניץ) "ואדם אשר לומד הסדר שנים מקרא ואחד תרגום בקול נעים יחיה שנים רבות ארוכים לעולם".

לשון הגמ' "לעולם ישלים", מהו ביאור התיבה "לעולם"? כתב בס' מרפא לנפש (ח"ד סימן י"ג) להסביר הדנה בשו"ע סימן רפ"ה מובא הלשון "חייב אדם להשלים", וצריך טעם מדוע שינה המחבר מלשון הגמ', וי"ל דגבי השלמת פרשיותיו יש לו חיוב גמור, דאם אין בידו חומש חייב לחזר אחריו, ודלא כמו שמצינו גבי נר ובשמים להבדלה דכתב הט"ז בסימן רח"צ דאינו חיוב גמור ואם אין לו אינו חייב לחזר אחריהם, אבל בשמו"ת אינו כן משום דהוא חיוב גמור, ולכן נקטה הגמ' בלשון "לעולם" להורות דיש כאן חיוב גמור. ומה שכתב בשו"ע בלשון "חייב" לא רצה לשנות משמעות לשון הגמ' רק להסביר לחדד ולבאר כוונת דברי הגמ'.

טעם הדין

מובא בשו"ת תרומת הדשן סימן כ"ג טעם קריאת שמו"ת בשם רבינו שמחה כדי שכל אחד מירשאל יקרא לעצמו כל התורה כולה מראשיתה ועד סופה בכל שנה, אולם בפירוש רבינו חננאל כתב כדי שיהיה בקי ומבין את מה שהציבור קוראים בשבת בס"ת. בס' מטה משה סימן תס"ד [הובא בפרי מגדים במשב"ז סימן רפ"ה ס"ק ב'] כתב טעם אחר דשמו"ת הוא כנגד התורה שניתנה ג' פעמים פעם ראשונה בהר סיני פעם שניה באהל מועד ושלישית באר היטב, ולכן אנו קוראים כל פסוק ב' פעמים והג' תרגום כנגד באר היטב. הטור בסימן רפ"ה כתב דאם למד הפרשה עם פרש"י נחשב כמו תרגום שאין כוונת התרגום אלא שיבין הענין. וכך כתב בשו"ת הרמ"א סימן קכ"ז, בס' דברי יצחק דף ל"ב מביא בשם הגה"צ הש"ר שלום מבעלזא זצ"ל שמי שלומד וגומר בכל שבוע פירש"י עה"ת מובטח הוא שבעוה"ב יסתופף במתיבתא דרקייעא של רש"י (עי' בשו"ת בנין ציון החדשות סימן נ"ד).

סדר הקריאה

כשקורים שמו"ת כתב המשנ"ב סימן רפ"ב סק"ו לא יקרא התרגום תחילה ואח"כ מקרא אלא יקרא לכתחילה שנים מקרא ואח"כ תרגום. וכן משמעות לשון הגמ', ומוסיף בשעה"צ (שם) סק"י דבדיעבד יוצא אם קורא מקרא ואח"כ תרגום ואח"כ מקרא. וכך מובא בהגהות דברי חמודות על הרא"ש בברכת פ"א. אולם בס' ארחות רבינו למרן רבינו בעל הקהילות יעקב זצ"ל לעמוד קכ"ג מובא "מרן החזו"א היה קורא מקרא תרגום ומקרא ולא שני מקרא ואח"כ תרגום ודלא כהמשנ"ב, והסביר מרן זצ"ל הטעם למנהגו שאומרים תרגום אחר המקרא להבין את מה שקראו, ולכן מסתבר שיאמרו התרגום מיד לאחר מקרא ראשון. בנידון של קריאת שמו"ת ישנן דעות כיצד לקרוא השמו"ת. יעוין בבאר היטב (שם) דמביא שיטה אחת דיקרא כל הפרשה ב' פעמים ואח"כ יקרא כל התרגום בבת אחת, וכך מביא המג"א בסימן רפ"ה ס"ק א' בשם השלה"ק. שיטה שניה שיקרא כל פסוק ב' פעמים ואח"כ כל פסוק ותרגומו, וכן היא דעת רוב הפוסקים. ולכן

אמרו בגמ' "שנים מקרא" ולא שנים תורה כדי להורות ולהדגיש שיקרא דווקא שנים מקרא היינו שני פסוקים ותרגומם אבל לא כל הפרשה כולה ב' פעמים. וכן מובא בשערי תשובה ובמג"א (שם). ראוי לציין שבס' מעשה רב אות נ"ט מובא שהגר"א נהג לומר את התרגום אחר כל פרשה פתוחה או סתומה או אחר מקום שנראה יותר הפסק (עי' בערוך השלחן שם).

חולה ומצטער

כתב בשו"ת הרדב"ז (ח"ב סימן תתס"ז) שחולה פטור משנים מקרא ואחד תרגום, ואף חיוב שמיעה אין לו, דכיון דמצטער דיבור ושמיעה לא חייבו אותו חכמים. ואפילו חש בעיניו פטור, דהרי אמרו חז"ל "אין מבקרין מחושי העין", והוא מפני שקשה להם הדיבור והשמיעה, אבל מי שאינו חולה אלא שאינו יכול לדבר, כגון אלם או שחש בגרונו וקשה לו הדיבור, כל שאינו מצטער בשמיעה נראה דחייב לשמוע השמו"ת מאחר.

אולם הגר"י ענגיל זצ"ל בס' גליוני הש"ס (ברכות ח') כתב להעיר דמה זה שייך לענין מצטער בסוכה, דשם לא הקילה התורה כלל במצוה בשביל הצער, רק הטעם משום דענין המצוה "תשבו כעין תדורו", ואין אדם דר בדירה של צער, וממילא אין ענין המצוה בכך. ויותר מזה כתב הרוקח (סימן רי"ט) דאפילו חולה פטור מסוכה, אינו אלא דוקא אם הוא חולה מחמת הסוכה, והיינו הדישיבה בסוכה מזיקה לחוליו יותר מאם ישב בביתו, אבל אם אין הישיבה בסוכה מזיקה לו יותר מהבית פשיטא דחייב בסוכה וכש"כ מצטער. ולכאורה כך מצינו בתוס' סוכה (כ"ו) דפטור מצטער מדרשה ד"תשבו כעין תדורו", דאין אדם דר במקום שמצטער. והמאירי מוסיף: "תשבו כעין תדורו, והרי אין מטריחין לאדם בביתו בחלון לעמוד במקום שמזיק לו". וכתב היראים (סימן תר"א) וז"ל: "פירושו שיש לו צער בסוכה ובצאתו ינצל, וטעמו דכעין דירה בעינן, ואין דרך לעמוד בדירתו בצער". הלבוש (סימן תר"ס) כתב טעם אחר משום שכתוב "כל האזרח בישראל ישבו בסוכות", וכתוב "ומתערה כאזרח רענן", ולכן צריך שגם בסוכה שיהא שליו ושקט ורענן ולא מצטער. וכ"כ במנורת המאור (ח"ב דף תט"ו). והרמב"ן (פר' אמור) כתב ע"ז וז"ל: "ויתכן שאמר כל האזרח כאזרח בעין בביתו, להוציא מפרשי ימים והולכי דרך" ומשמע מכל דברי הראשונים והאחרונים שהשתדלו למצוא סמך מהתורה לפטור מצטער מסוכה, מה שלא מצאנו בשום מצוה דאורייתא שאדם יפטור מהמצוה מטעם מצטער גרידא.

והנה מצינו בלבוש דבר פלא שכתב: "מי שהוא שליו ושקט ורענן בתוך סוכתו שיוכל לישוב בה בשמחת לבו, ולא כשמצטער מחמת ישיבתו, ומי שחש בראשו או בעיניו פטור מן הסוכה, שמא תזיק לו טרחת עלייתו או ישיבתו בסוכה, וחי בהם אמר רחמנא ולא שימות בהם". וכתב להעיר בשו"ת דברי מנחם (ח"ד סימן כ"ו) דבכה"ג שיש חשש סכנה פטור מכל המצוות ולא רק ממצות סוכה, ולגבי סוכה אפילו מצטער בעלמא פטור. (עי' שו"ת חוות יאיר סימן צ"ה). ומצינו סמך לדברים אלו ממה שכתב האור שמח (הל' סנהדרין פט"ו) בשם הפוסקים, דיש מי שמפקפק דמצטער יהיה מותר בכל איסורים דדבריהם, דהרי משום בזיון נדחה כל ל"ת דדבריהם, וכ"כ בשו"ת חוות יאיר (סימן קצ"א). וכתב ע"ז האו"ש: "וישתקע זה ולא יאמר, דכבוד הבריות דוחה ל"ת של דבריהם בכלאים משום שיש בו בזיון דהוא גדול מצער, ולא מצינו דנדחה אף מצוה מפני צער, אדרבה בסוכה דוקא כתוב תשבו כעין תדורו, ומשום כך נפטור מצטער, ובלילה הראשון יש פוסקים דאינו נפטור ולומדים זאת ממצוה. ועובדא דרע"ק בעירובין יוכיח כמה חמורים דברי סופרים אף במקום שהיה חשש סכנה, דחש על גטילת ידים", עיי"ש. וא"כ לפי"ז י"ל דה"ה לגבי חולה לגבי קריאת שמו"ת דיהיה חייב, דאינו דומה לפטור מצטער מסוכה.

הנושאים הבאים

שמות- דיני שנים מקרא ואחד תרגום, ואלה שמות (א א) ובבעה"ט.
וארא- הפסקה.
בא- עניני לשמה, ושחטו הפסח (יב כא) נשחט שלא לשמו פסול

מכון ירושלים

אוצר מפרשי התורה

אוצר כל הפירושים והביאורים על התורה בעריכה תמציתית וייחודית להשיג בהנחיות הפפרים

אשת חיל

מדרשים, נכתב, ראשונים, אחרונים, חסידות